

فقه و زندگی

۴

پرستاری

بیاراهنمایی حجت الاسلام محمد حسین فلاح زاده
به سفارش ستاد احیاء امر به معروف و نهی از منکر

فاطمه استشاره

فهرست

سخن پژوهشگرده ۹

مقدمه ۱۳

فصل اول: کلیات پرستاری

ارزش پرستاری ۱۷

پرستاری در اسلام ۱۸

فصل دوم: اخلاق پرستاری

اخلاق پرستاری ۲۱

رعایت اخلاق در برخورد پرستار با بیمار ۲۲

فصل سوم: احکام پرستاری

احکام پرستاری ۲۵

بخش اول: احکام عبادت ۲۷

نماز ۲۷

وضو ۲۸

۳۰	وضوی جبیره‌ای
۳۰	احکام پرستاری
۳۱	مقدار جراحی و حکم آن
۳۳	خلاصه احکام وضوی جبیره‌ای
۳۵	موارد تیمم
۳۶	نحوه تیمم
۳۶	وقت نماز
۳۸	نماز بیماران
۳۹	نماز نشسته (چه وقت نماز را نشسته بخوانیم)
۴۰	چگونگی نماز نشسته
۴۱	چه وقت نماز را خوابیده بخوانیم
۴۱	چگونگی نماز خوابیده
۴۲	بیدار کردن بیمار برای نماز
۴۳	سخنی با پرستاران
۴۴	نماز با بدن یا لباس نجس
۴۷	بخش دوم: طهارت
۴۷	خون
۴۸	انتقال خون و خرید و فروش آن
۴۹	عضو جدا شده
۴۹	میت یا انسان مرده
۵۰	احکام محتضر
۵۲	راه ثابت شدن نجاست
۵۵	خوردن و آشامیدن چیز حرام یا نجس برای معالجه

۵۶	تطهیر اشیای نجس
۵۶	روزه
۶۰	تزییق برای روزه‌دار
۶۰	خمس
۶۳	بخش سوّم: احکام اجتماعی
۶۳	امر به معروف و نهی از منکر
۶۵	احکام نگاه و لمس
۷۰	احکام تماس
۷۲	احکام پوشش
۷۳	لباس پرستارها
۷۵	جوراب
۷۵	احکام زینت و آرایش
۷۶	احکام روابط زن و مرد
۷۹	بخش چهارم: مسایل مالی
۷۹	مالی (احکام مالی)
۷۹	بیت‌المال
۸۰	ضمان
۸۲	هدیه گرفتن
۸۲	اشیاء پیدا شده
۸۳	منابع

سخن پژوهشگر

از دیدگاه اسلام، همان‌گونه که دین راهنمای اندیشه و اخلاق و عبادت‌ها است، راهنمای انتخاب شغل و بایدها و نبایدها در قلمرو تولید، توزیع، مصرف، مدیریت و اقتصاد هم محسوب می‌شود. شناخت مکاسب، متاجر، صنایع و مشاغل حلال و حرام، ضرورت زندگی اسلامی است. طرح پژوهشی - فرهنگی «فقه و زندگی» با این عقیده شکل گرفت که اسلام پاسخگوی نیازهای بشر در همه عرصه‌های زندگی است.

مشاغل مختلف صدها حکم واجب و مستحب و شرائط حقوقی و اخلاقی دارد که دانستن آن در سلامت روابط اجتماعی و تکامل اخلاقی و معنوی انسان اثر می‌گذارد. همچنین صدها حرام و مکروه دارد که انجام آن فضای زندگی جمعی و اسلامی را آلوده می‌سازد و ابهام آن دلهره و تردید می‌آفریند. آشنایی با احکام ویژه هر صنف برای دست‌اندرکاران آن ضرورت حتمی و برای مراجعان به آن مشاغل «نیاز

قطعی» و برای اهل مطالعه، دانش اجتماعی-دینی، مفید و روشنگر است.

با توجه به این حقیقت، مسئولان ستاد احیای امر به معروف و نهی از منکر - که سیمای نورانی فقیهی بیدار و دلسوز و شجاع، همچون حضرت آیه الله جنتی «دام ظلّه العالی» در صدر آن می درخشد - این نیاز را احساس کردند که اگر اصناف و اقشار اجتماعی با حلال و حرام های الهی و واجب و مستحب آشنا باشند معروف های بسیاری تحقق خواهد یافت و آمار منکرات اجتماعی کاهش چشمگیری خواهد داشت. این مهم، تلاش برای تدوین احکام صنفی و آموزش مستقیم و غیر مستقیم را جدی تر ساخت. تدوین متون آموزشی و توجیهی برای اصناف و نیازهایی است که جای خالی آن در این میدان به خوبی احساس گردید و برای تحقق این هدف از برخی فضلاء محترم حوزه علمیه قم استمداد شد و کار تهیه متون مورد نیاز برای اصناف مختلف تولیدی توزیعی، خدماتی و صنعتی آغاز گردید. این افتخار نصیب پژوهشکده امر به معروف و نهی از منکر شد و با نظارت علمی چند تن از محققان و نویسندگان از جمله حجة الاسلام محمود مهدی پور و حجة الاسلام محمد حسین فلاح زاده به توفیق الهی سامان یافت. مجموعه حاضر نقطه پیوند «فقه» و «زندگی» است؛ که چگونگی تأمین معیشت حلال را به مسلمانان و صاحبان مشاغل گوناگون می آموزد و فقه را از تئوری به عمل و دین نظری را به صحنه عمل و تجربه اجتماعی نزدیک می سازد.

از آنجا که بسیاری از مشکلات اجتماعی، ناشی از ندانستن احکام الهی و عمل نکردن به قوانین فقهی است، اگر دولت ملت، مسئولان و

مردم در روابط خویش دستورهای زندگی بخش الهی را بشناسند و عمل کنند زندگی هر روز شیرین و شیرین تر می شود و بی اعتمادی ها و بدبینی ها و ستم های اجتماعی رخت برمی بندد و زمینه برای رشد معنوی و اخلاقی و سعادت جاودانی فراهم می گردد.

شناخت دقیق قوانین الهی از قرآن و سنت، شناخت عمیق واقعیت اجتماعی و روش های تولید و توزیع و مصرف و ارائه خدمات و کالاها و گسترش صداقت در روابط مردم، زمینه «عدالت اجتماعی» را فراهم می کند.

نویسندگان همکار در این پژوهش هدفی جز شناخت وظیفه الهی و دینی هر صنف و ابلاغ احکام به صاحبان مشاغل گوناگون نداشته و در این زمینه از قرآن و سنت و فقه اهل بیت علیهم السلام و اخلاق اسلامی و اصول مسلم عقلی بهره گرفته اند. امید است با دریافت رهنمودهای دانشوران رشته های گوناگون و فقهای بزرگوار و صاحبان مشاغل، این مجموعه کامل و کامل تر شود و زمینه اجرای قوانین اسلامی در زندگی فردی و اجتماعی فراهم آید.

در پایان از تمام مسئولان و دست اندرکاران، به ویژه دبیر «ستاد احیای امر به معروف و نهی از منکر»، جناب حجة الاسلام و المسلمین حاج سید احمد زرگر و تشکل های مردمی ستاد، که ما را در شناخت موضوعات و مصادیق احکام یاری کردند، تشکر نموده و از همه صاحب نظران دلسوز و محققان و دست اندرکاران امور اصناف و برادران و خواهران مؤمن و متعهد در واحدهای صنفی تقاضا می شود دیدگاه های علمی، تجربی خویش را در جهت تکمیل و اصلاح این مجموعه به آدرس: قم، بلوار سمیه، کوچه ۱۲، پلاک ۳۵۵،

فقه و زندگی

استاد

مقدمه

با نگاهی گذرا به تاریخ بشریت می توان دریافت که صفحات تاریخ از جنایات بی شمار انسان ها به یکدیگر سیاه گشته است. اما خوشبختانه در برابر اینها کم نیستند، افرادی که به کمک دیگران شتافته اند و برای حفظ حیات هموعانشان از جان خویش مایه گذاشته اند. خدمت به هموع در سخنان پیشوایان ما به عنوان بهترین عبادت و ارزش شمرده شده است. از امام جعفر صادق علیه السلام روایت شده است که خداوند عزوجل فرموده اند:

«مخلوقات روزی خواران من هستند؛ محبوبترین شان کسی است که با مردم مهربانتر، و در برآوردن نیازهای آنان کوشاتر باشد.»^۱

پرستاری نیز نوعی خدمت به هموع و بشریت است. چنانچه پرستاران گرامی و زحمت کش، فرهنگ، اخلاق و احکام آن را بیاموزند، علاوه بر خدمت به خلق و نشاط روحی، که از بهبود یافتن بیمار، به انسان

متعهد دست می دهد، رضایت خالق را نیز دربر دارد و خداوند خود
ضامن و پاداش دهنده به این خدمت ها و نوع دوستی هاست.

در حدیثی دیگر، امام صادق علیه السلام می فرماید:

«هیچ مسلمانی حاجت مسلمان دیگر را برطرف نمی کند، مگر آنکه

خداوند تبارک و تعالی به او خطاب نماید که: پاداش تو، به عهده من

است و کمتر از بهشت برایت نمی پسندم.»^۱

پرستاری از بیمار، یکی از قوانین بین المللی است. در آیین

نجات بخش اسلام نیز به پرستاری از بیماران حتی اسیران بیمار و

مجروح توصیه و سفارش شده است. تاریخ، پرستاری شخصیت های

چون نبی اکرم صلی الله علیه و آله را یادآوری نموده و ارزش و اهمیت پرستاری را از

دیدگاه این رهبر الهی و اولاد طاهرینش بازگو می نماید، که از جایگاه

بلند و رفیعی برخوردار است و همواره بشریت در سیره عملی و گفتار و

عملکرد خاندان عصمت و طهارت شاهد ارج نهادن به امر شریف

پرستاری و پرستاران شفیق و دلسوز می باشد.

در کتب روایی و تاریخی نمونه هایی از زندگانی آن بزرگواران

مبنی بر توجه و تقدیر از مقام پرستاران آورده شده: پیامبر گرامی

اسلام در جنگ ها با پرداخت غنیمت و نیز دلجویی از پرستاران تقدیر

می کرد.

از ابن عباس نقل شده است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله زنان پرستار را به

جنگ می بردند، تا مجروحان را مداوا کنند و از غنیمت به آنان عطا

می نمود.^۲

۱. اصول کافی، ج ۳، ص ۲۷۹.

۲. صحیح مسلم، ج ۲، کتاب جهاد و السیر، باب ۴۸ و ۱۷۹.

همچنین رهبر کبیر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی، امام خمینی علیه السلام در جمع پرستاران چنین فرمودند:

«این شغل پرستاری از شغل‌های شریفی است که، اگر توام با وظایف شرعی و انسانی انجام پذیرد، در شمار عبادت‌های درجه اول محسوب می‌شود.»^۱

با توجه به اهمیت پرستاری، و لزوم آموختن فرهنگ و اخلاق و مخصوصاً احکام پرستاری، بر آن شدیم تا در نوشته حاضر چکیده‌ای از احکام مورد نیاز پرستاران گرامی را جمع‌آوری نمائیم تا گامی بسوی گسترش فرهنگ اصیل و ناب اسلام و کمک به این قشر خدمتگزار برداشته باشیم، ان شاء الله.

چند نکته:

۱. نوشته حاضر، در بردارنده مسائل ویژه پرستاران و بیمارانی است که در محیط بیمارستان، عزیزان پرستار با آنها سروکار دارند.

۲. مطالب این نوشته مطابق با فتاوی بنیانگذار جمهوری اسلامی، حضرت آیه الله العظمی امام خمینی علیه السلام می باشد، بجز در چند مورد که از فتاوی دیگران نیز آورده شده است.

۳. برای اطمینان بیشتر خوانندگان عزیز، منبع هر مسأله در پایان هر صفحه ذکر شده است.

۴. جهت اختصار در رجوع به منابع، علائم زیر به کار رفته است:

ج = جلد، ص = صفحه، م = مسأله، س = سؤال.

در پایان خدای را بر این توفیق سپاس می‌گوییم و از پرستاران
عزیزی که سابقه کار در محیط بیمارستان و اماکن درمانی داشته‌اند و با
رهنمودهای خود راهنمایمان بودند تشکر کرده و از نظرات و
پیشنهاد‌های سازنده شما عزیزان نیز، استقبال می‌کنیم.

والسلام

فاطمه استشاره

فصل اول

کلیات پرستاری

ارزش پرستاری

در میان مشاغل مختلف، برخی از شغل‌ها دارای ویژگی‌های اخلاقی و انسانی است زیرا علاوه بر اینکه با امور روزمره افراد جامعه سروکار دارد، تأثیر بسزایی در سلامت و تربیت جامعه نیز ایفا می‌کند. از جمله این مشاغل می‌توان پزشکی، معلّمی و پرستاری را نام برد.

پرستاری از شریف‌ترین شغل‌هاست زیرا خدمتی بزرگ به افراد هم‌نوع و بیمار در حساسترین لحظات زندگی است که افراد نیاز بیشتری به کمک دارند.

پرستاری در دیدگاه رهبران الهی از جایگاه رفیع و پرارزشی برخوردار است، پیامبر بزرگوار اسلام ﷺ فرمود:

«مَنْ قَامَ عَلَى مَرِيضٍ يَوْمًا وَلَيْلَةً بَعَثَهُ اللَّهُ مَعَ إِبْرَاهِيمَ الْخَلِيلِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَجَازَ عَلَى الصَّرَاطِ كَالْبَرْقِ اللَّامِعِ، وَمَنْ سَعَى

لَمْرِيضٍ فِي حَاجَةٍ فَقَضَاهَا خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ
أُمُّهُ. ۱

کسی که یک شبانه‌روز پرستاری بیماری را به عهده بگیرد، خداوند او را با ابراهیم خلیل علیه السلام محشور می‌کند، و مانند درخشش برقی از صراط عبور می‌کند، و کسی که برای برطرف کردن نیازهای مریض تلاش کند و نیاز او را برآورده کند، همانند روزی که از مادر متولد شده است از گناهانش پاک می‌گردد.»

این سخن نورانی حضرت، در روزهای آخر عمر شریفشان ایراد شده که خود نشانه اهمیت مطلب است چراکه انسان در روزهای آخر عمر مهمترین سخنان و وصیت‌های خویش را به زبان می‌آورد.

پرستاری در اسلام

دین مبین اسلام با دستورات کاملی، که حیات‌بخش و راهگشای مسلمانان می‌باشد، در هر زمینه‌ای، چه جزئی و چه کلی برنامه‌ای دارد که خط سیر افراد بشر را روشن کرده است.

در زندگی بزرگان و رهبران الهی، که أسوه ما در زندگی هستند، دستورات و فرامینی در سیره عملی آنها می‌بینیم که با دقت در آنها می‌توان نظر دین را در امر پرستاری به دست آورد.

حضرت علی علیه السلام در بستر بیماری بودند و پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله شب را تا صبح بر بالین او می‌نشستند و از او پرستاری می‌کردند. این مطلب را علامه مجلسی از حضرت علی علیه السلام نقل کرده است

که:

«شبی، تب وجودم را فراگرفت و خواب را از من ربود بدین جهت رسول خدا ﷺ تا صبح بیدار بود و شب را بین من و نماز تقسیم می‌کرد. پس از نماز نزد من می‌آمد و جوئیای حال من می‌شد و با نگاه کردن به من از وضعیت بیماری‌ام اطلاع می‌یافت، و شیوه پیامبر ﷺ تا طلوع صبح این چنین بود. پس از آن حضرت با اصحاب نماز گزارند و در حق من دعا کردند که: خدایا! علی را شفا بده و سلامتی بخش که به خاطر بیماری‌اش تا صبح نخواییده‌ام.»^۱

فقه و زندگی

شکایت

و یا زمانی که وجود مقدس رسول الله ﷺ بیمار بود جبرئیل و علی علیه السلام به پرستاری از ایشان پرداختند. از علی بن ابی طالب علیه السلام نقل شده است:

«بر پیامبر اکرم ﷺ وارد شدم. حضرت بیمار بود و سرش در دامن مردی زیبا بود، زیباترین انسانی که دیده بودم، پیامبر ﷺ در خواب بود. به هنگام ورود، آن مرد گفت: نزد پسر عمویت بیا که تو از من به او سزاواتری، پس نزدیک آن دو آمدم. آن مرد ایستاد و من به جای او نشستم و سر پیامبر ﷺ را همان گونه که در دامن آن مرد بود به دامن گرفتم، چند لحظه درنگ کردم، آن گاه پیامبر ﷺ بیدار شد و به من فرمود: مردی که سر من به دامن او بود کجاست؟

(در جواب گفتم: من را بجای خود گذاشت و ...)

پیامبر ﷺ فرمود: آیا می‌دانی که بود؟ گفتم: پدر و مادرم فدایت! چه کسی بود؟ آن گاه پیامبر ﷺ فرمود: آن مرد جبرئیل بود که با من سخن

می‌گفت: تا این که درد من آرام گرفت و در حالی که سرم در دامن او

بود به خواب فرو رفتم.»^۱

همچنین، در تاریخ به پرستاری حضرت زهرا علیها السلام اشاره شده است.^۲

---

۱. بحار الانوار، ج ۲۲، ص ۵۰۶-۵۰۷.

۲. در تاریخ آمده که در جنگ احد فاطمه علیها السلام همراه زنان به احد (در ۶ کیلومتری مدینه) رفت. در این نبرد رسول خدا صلی الله علیه و آله به شدت زخمی شد و علی علیه السلام نیز جراحاتی برداشت. حضرت فاطمه علیها السلام خون از چهره پیامبر صلی الله علیه و آله می‌شست و علی علیه السلام با سپر خود آب می‌ریخت. هنگامی که فاطمه علیها السلام مشاهده کرد که خون بند نمی‌آید؛ قطعه حصیری را سوزانید و خاکستر آن را بر زخم پاشید تا خون بند آمد. (بحار، ج ۲۰، ص ۳۱ و سیره ابن هشام، ج ۳، ص ۱۰۶)

آشنایی با احکام ویژه ی اصناف و گروه های اجتماعی، برای دست‌اندرکاران آن ضروری و برای مراجعان به گروه ها و مشاغل، نیاز قطعی و برای اهل مطالعه، دانشی اجتماعی و دینی است.

طرح پژوهشی فقه و زندگی، که با سفارش «سناد احیاء، امر به معروف و نهی از منکر» و همت «پژوهشگرده امر به معروف و نهی از منکر» شکل گرفته، پاسخی به نیازهای بشر، در همه عرصه‌های زندگی است.

مجموعه حاضر نقطه پیوند «فقه» و «زندگی» است؛ و چگونگی ارتباط و تأمین معیشت حلال را به مسلمانان و صاحبان مشاغل گوناگون می‌آموزد و فقه را از ثنوری به عمل نزدیک می‌سازد.

کتاب حاضر چهارمین شماره از این مجموعه است و به احکام و آداب اخلاقی مربوط به جامعه پرستاران، اختصاص یافته است.

